

IVANA IANICI, Serbia

Key-word: influence, conservative, modernity, multiethnic diversity.

Abstract

The article analyse some aspects of an aromanian community from the south of Serbia, the history of their immigration, theirs professions and the influence which they had it around. They was very conservative keeping their ethnical identity, but they was also the agents of the modernization by the professions where they excelled. The historical circumstances pushed them in the slavic assimilation specially concerning their language, but the community still rest enough homogene in the customs. This article presents a summary of excellent bibliographical units about Aromanians in Serbia.

Elemente din viața culturală a aromanilor din sudul Serbiei

Limba, obiceiurile și credința le purtăm întotdeauna în noi și prin ele suntem legați de trecut. Omul se întoarce spre acesta ca spre începuturile sale. Bisericile cu icoanele, lumânarea și colacul slavei, mâncărurile, portul, literatura - firul viu care ne leagă pe noi de trecut, pe cei vii de cei morți prin experiențele concrete, prin practici ritualice, prin elemente ale spiritualității.

Sudul Serbiei se deosebește prin multe de restul ei. Aici este o întreagă geografie etnică diferită care se deosebește de zonele învecinate din punct de vedere geografic, atât fizic, cât și antropologic. Zona are granițe cu Kosovo și Metohia, cu Macedonia și Bulgaria. O astfel de poziție a adus acestei zone multietnicitate, o bogată și diversă cultură, sinteză a tuturor grupurilor etnice care au ramas sau dor au trecut pe aici. Există puține date scrise dar ceea ce s-a transmis pe cale orală ne deschide o nouă imagine a întregii zone. În Evul Mediu, centrele principale de cultură, comerț și viață erau, de fapt, satele, de tip desfășurat.

Specificul etnic al acestei zone este caracterizat prin diversitate. Aici trăiesc sârbi, romi, bulgari, turci, macedoneni, albanezi, greci iar coloniștii din Macedonia sunt de origine aromână, numiți, *țințari*¹. Toate acestea au dus la formarea unei mentalități speciale, la nivel lingvistic, etnografic, al creației populare, comunicarea reciprocă rămânând echilibrată.

În funcție de zona în care trăiesc, informații necesare despre acest popor romanizat pot fi găsite la cei care sunt numiți de unii țințari, de alții aromâni sau arumâni, macedovlasi, armani, machedorumuni, macedoni, armânji, armâni, vlači, makedonji tsintsar, rrâmâni (în partea nordică a masivului montan Pind), κουτσόβλαχοι (în Grecia), vllach, çoban ili llaciface (în Albania), macedoromâni, armâni, macedoneni latini, macedono-vlahi, machedoni (în România). Aromânii sunt prezenți în toate domeniile, de la viața politică și socială, la conducerea statului.

Pe baza vechilor date despre locuitori, s-a confirmat că a trăit o grupă specială – aromânii sau greco-vlahi, țarnovunți, vlasi, cuțovlasi, caravlasi, țințari, caraiuni.² De fapt, ei se deosebeau de grupa neslavonă a țințarilor crescători de vite care veneau din Macedonia și luau în arendă pășunile.

Tradiția spune că în împrejurimile Ohridului au trăit, o perioadă scurtă, împreună cu arnăuții. Într-o zi au dat foc dealului arnăuților și și-au stricat relațiile cu ei. Fugind din calea lor, au ajuns în sudul Serbiei și s-au așezat aici.³⁴ Cel mai mare sat de țințari, kuțovlahi sau aromâni din sudul Serbiei, în valea „căldare“ din Vranje, este Preobražanje (Schimbarea la față). El a primit numele după cel al bisericii din sat - „Schimbarea la față a Domnului“.⁵ Înaintea sosirii țințarilor în acest sat, el era distrus în totalitate de conducerea turcească. După dispariția primei așezări, cea de astăzi au înființat-o, țințarii. După unele cercetări, ei își au originile în cunoscutul târg (varoș) comercial Moscopole, iar după decăderea lui au pornit în diferite părți ale Balcanilor; aceasta se întâmpla în sec.

¹ Popović D, *O Cincarima*, Beograd, 1924. u Zoran Plasković, Status I etnički identitet Cincara između očekivanja istvarnosti, In *Skrivene manjine na Balkanu*. 2004, p. 149

² Цвијић, Јован (1922). *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, књ. 1. Београд, књ.2. Загреб 1922. http://www.promacedonia.org/serb/cvijic/cvijic_balkansko_poluostvrvo_1.pdf <http://bif.rs/2013/01/cincari-i-stvaranje-beogradske-carsije-skriveni-zig/>

³ Stojanović, Slavka, *Preobražanje stari i novi svet*, Vranje, 2003.

⁴ Cercetarea realizată *pe baza interviurilor* a avut loc în ianuarie 2008 loc cu H.M.

⁵ Stojanović, Slavka, *ibid.*, Vranje, 2003.

XVIII. Unele familii țânțărești nu au venit imediat, ci au rămas câțiva ani în împrejurimile Ohridului și ale Bitoliei.

Aromâni sunt urtători ai culturii romanobizantine, aromânii au un gust hotărât și tendința pentru un trai mai bun și mai ales. Nu este nicio îndoială că ei au fost aceea care au introdus acele deprinderi între popoarele slave din Balcani. De asemenea, influența lor asupra culturii materiale este foarte mare.⁶

Localitatea unde au trăit aromâni nu a ocupat un spațiu foarte mare, iar casele sunt adunate, având curți închise și porți înalte. Curțile sunt îngrădite cu garduri din scânduri, ziduri din piatră sau cărămizi nearse. Până la sfârșitul sec. XIX, casele aveau numai parter. Noile case se deosebeau de cele vechi prin faptul că cerdacul era în față („ajat“ în fața casei). Camera este al doilea spațiu ca mărime în casele cu cerdac. În cameră se intra din cerdac, care avea ușiță prin care se intra din „ajat“. O astfel de casă era clădită din piatră și chirpici. Era acoperită cu ceramică sau plăci din piatră. Într-o parte a casei se afla și vatra. Într-un colț era locul pentru tăvi, *vodnik*, pe zid - o etajeră mare din lemn, iar pe ea, tăvi și căldări din aramă, vase de pământ și linguri din lemn. Deasupra cuptorului - lanțuri, iar pe ele căldarea. Apoi *plevnia* cu grajdul pentru vite, iar în fața casei, o mică grădină de legume, iar pe lângă casă, grădina cu flori, care ocupa un loc de cinste și care era cândva mândria femeilor. Între casele dese, înghesuite se află ulițe care duc obligatoriu la râu. Apa avea semnificația opulenței, a germinașiei, de aceea o prețuiau atât de mult. Subliniau că în apă nu ai voie să scuipi, nici să-l lași pe cel însetat fără apă. Fiecare casă are o fântână, încă utilizabilă.⁷⁸

După comerț, în sec. XIX, apar și meșteșugurile, dezvoltând o ramură specială, cea a prelucrării metalelor. Țințarii erau cunoscuți ca buni comercianți, giuvaergii, fierari, potcovari, croitori, pantofari, brutari, măcelari, olari, cofetari. Din împrejurimi veneau oameni să comande încălțăminte nouă, să repare cazane, să-și dea copii la ucenicie. Astfel, mulți copii din localitățile din jur veneau la țințari să învețe meșteșugurile. Toate acestea erau transmise printr-un ritual special de familie. Este firească imaginea de comercianți prosperi pe care și-au făcut-o în ochii celorlalți: „Ca urmare a asimilării lor mai întâi în cultura greacă și mai târziu în cea sârbească nu este de mirare că în Serbia

⁶ Цвијић, Јован, *ibid.* Загреб 1922.

⁷ Stojanović, Slavka, *ibid.*, Vranje, 2003.

⁸ Cercetarea realizată pe baza interviurilor a avut loc în ianuarie 2008 loc cu H.M.

modernă termenul de «țințar» (ca termen uzual pentru aromân) poate avea semnificația de negustor grec prosper[...] Chiar și în zilele noastre a fi țințar înseamnă a fi descendentul unei elite”.⁹

Femeile erau frumos îmbrăcate. Se purtau orășenește și „se țineau doamne”. Erau gospodine deosebite. De departe se vorbea despre îmbrăcămintea și cunoștințele lor, despre frumoasele chilimuri țesute.¹⁰

Tradițiile și obiceiurile sunt un ansamblu de datini și credințe care se găsesc în cadrul unor grupuri sociale sau naționale.¹¹

Ocupația principală a aromânilor a fost păstoritul. Păstoritul a fost pentru ei o ocupație foarte importantă care constă în creșterea oilor și obținerii de produse lactate. Aromâni n-au fost păstori obișnuiți, au practicat o modalitate specială de păstrare și de creștere a animalelor. Preferau să aibe animale longevive și sănătoase. Semnificația mitologică a animalelor sănătoase arăta o viață familială reușită.

Căraușia era foarte populară. Transport de mărfuri sau de persoane ne era ceva nou pentru aromâni. După poveștile vechi, căraușii călătoreau de obicei noaptea, luminând drumul cu felinarele. Drumul ducea foarte des la Salonic și în alte părți ale Greciei, Kosovo și Metohia, de unde plecau și spre alte zări. Marfa se transporta cu caii, căruțele și chiar cu cămilele. Aceste povești s-au transmis pe cale orală și le spuneau aceia care știau țânțărește. Pe aceste drumuri pe care mergeau, existau și hanuri, iar la aceste hanuri, hnații erau de obicei aromâni, care aveau și ocupații suplimentare, cum sunt agricultura și creșterea animalelor.¹²

La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX țințarii s-au sârbizat, mai ales datorită amestecului etnic, refuzat inițial, dar paralel a existat și o preocupare pentru a transmite generațiilor care vin aromâna. Vorbeau limba sârbă chiar dacă erau și indivizi care știau în general aromâna.

⁹ Thede Kahl, *Istoria aromânilor*, Ed. Tritonic, București, 2006, p. 66.

¹⁰ Stojanović, Slavka, *ibid.*, Vranje, 2003.

¹¹ Societatea Culturală Aromână 2009

¹² Stojanović, Slavka, *ibid.*, Vranje, 2003.

Cel mai important moment în viața aromânilor este formarea unei noi familii. Tradițional este pețitul sau când fata se cere de la părinți. În Serbia, în familiile aromâne, tradiția cerea ca mirele să meargă însoțit de parinți după fată, dacă el știa că fata îl place și să-i ducă. Perioada cea mai bună pentru căsătorie era foarte târziu. Hotărârile privind alegerea partenerului de căsătorie le luau părinții, mătușile și rudele mai apropiate. Ca întotdeauna piedici împotriva căsătoriilor cu sătenii din localitățile înconjurătoare erau modul de viață, ocupațiile, starea proprietății

Aromânii încheiau căsătorii numai dacă nu erau în relații de rudenie. Se încheiau căsătorii și cu locuitorii de la oraș. Exogamia a început să fie practică între bărbații aromâni și femeile din alte comunități etnice foarte târziu și cu mare dificultate a fost permis fetelor căsătoria cu bărbați de alte etnii.

Aromâncele au fost cunoscute în întreaga regiune după frumusețea lor. Mulți bărbați veneau la adunări, din Macedonia, Bulgaria să le admire portul, jocul, grația, subtilitatea lor. Nunțile de aromâni se desfășurau, de obicei, pe durata întregului an, dar în special toamna, pentru că atunci există de toate.

Virtutea fetelor era strașnic păzită, iar cele care se purtau mai liber erau privite cu dispreț. În noaptea nunții se juca „dolița“, un tip de horă despre care nu se știa în satele din împrejurimi. Este mai numit: giurgevka, stara vlainja, ruzmarinka (Stojanović, 2003: 140). Acestea sunt cântece de dragoste, uneori cu accente erotice, care se cântă la nunți, botezuri sau la diverse momente de veselie.

Caracteristic întregii populații este rugăciunea, folosită în mod constant în discurs subliniind că nu există nicio îndoială că toate depind de Dumnezeu: Pentru mine Dumnezeu! Ai milă de mine! Amin! Doamne miluiește! Doamne apăra! Doamne iartă-mă! Doamne îndrumă-mă! Maică Domnului nu mă lasă! Maică Domnului roagă-te pentru noi! Doamne iartă-ne! Dumnezeule îndreaptă-mă! Slavă Ție Doamne, Slavă Ție! Mulțumesc Ție, Doamne, pentru grija Ta! Doamne păzește! Doamne ferește! Doamne dă-mi răbdare! Dumnezeule nu mă lasă! Dumnezeule ajută-mă să pun început bun! Dacă Dumnezeu dă! În numele lui Dumnezeu! Poate fi auzit și a-și da cuvântul, așa mi-i soare, țara mea (pentru că oamenii se ocupau cu agricultura) - astfel că oamenii au demonstrat gradul de dependență față de forțele naturale.

Astăzi, urmași ai țăntarilor din această zonă, se află în întreaga Serbie. Ei sunt cetățeni de succes și aduc o contribuție importantă în domeniul artei, al științelor sociale ca și în alte domenii, îmbogățind cultura țării noastre. Cel mai important este că nu și-au uitat rădăcinile, că și astăzi scriu versuri despre înaintașii lor, le dedică evenimente cultural-artistice. Ei au lăsat lucruri temeinice în cultura din Vranje, în împrejurimi și în întreaga țară.

Bibliografie

- Ancel, J., *Peuples et nations des Balkans*, C.T.H.S., Paris, 1995.
- Colegiul Universitar de Institutiori *Manualul metodei PhyEmoc*, Pitești, 2006
- Dicționarul explicativ al limbii române*, București: Academia Română Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, 1998.
- Djuvara, Neagu, *Aromânii. Istorie, limbă, destin*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996.
- Hâciu, N. Anastase, *Aromânii. Comerț, Industrie, Arte, Expansiune, Civilizație*, Tipografia Cartea Putnei, 1936.
- Kahl, Thede, *Istoria aromânilor*, Ed. Tritonic, București, 2006.
- Marioțeanu-Caragiu, Matilda, *Crestomația Romanică*, București: Ed. Academiei Române 1968.
- Papahagi, Tache, *Aromanii din punct de vedere istoric, cultural și politic*, Conferința ținută la ședința publică la Congresul studențesc din Galați din 25 de august, 1915.
- Popović D, *O Cincarima*, Beograd, 1924. u Zoran Plasković, Status I etnički identitet Cincara između očekivanja istvarnosti, In *Skrivene manjine na Balkanu*. 2004, p. 149
- Stojanović, Slavka, *Preobraženje stari i novi svet*, Vranje, 2003.
- Цвијић, Јован , *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, књ. 1. Београд, књ.2. Загреб 1922.http://www.promacedonia.org/serb/cvijic/cvijic_balkansko_poluostrovo_1.pdf <http://bif.rs/2013/01/cincari-i-stvaranje-beogradske-carsije-skriveni-zig/>